

Claude Lefort in politična filozofija

Rado Riha

Zdi se, da je bila politična filozofija Clauda Leforta v našem družbenem prostoru spoznana – teoretsko presežena in praktično udejanjena – še preden je bila poznana. Na eni strani so njena teoretska načela in dognanja vstopila v slovensko filozofijo in družboslovje že v svoji spopolnjeni, »razviti obliki«, denimo, v okviru teorije radikalne demokracije E. Laclaua in Ch. Mouffe,¹ ki kombinira različne – althusserjanske, foucaultovske, derridajevske, lacanovske... – teoretske nastavke, ali pa v okviru čiste lacanovske teorije družbenega S. Žižka.² Na drugi strani je Lefortov teorem, da je mesto oblasti v demokratičnih družbah po definiciji prazno, deloval kot politično geslo liberalnih demokratsko-reformističnih zahtev in postal tako rekoč organski del na novo izoblikujoče se državljanske »zdrave pameti«.

Lefortova misel nam tako, strogo vzeto, danes sama na sebi *nima kaj reči* – njena spoznavna vsebina je že artikulirana v drugih teoretskih sklopih in praktično navzoča v družbeni praksi. Prav praktično-političen dogodek – nedavne prve povojne demokratične volitve v Sloveniji – pa med drugim tudi vračajo Lefortovo misel iz prihodnosti njene interpretativne prisvojitve in jo vzpostavljajo v njeni čisti obliki, kot misel, ki nam »nima kaj reči«.

Volitve razumemo tu seveda v Lefortovem smislu kot trenutek, v katerem se vzpostavi in potrди najvišja suverenost, tako da na njegovem mestu vzniknejo razpršene, izolirane individualne enote. Kot pravi Lefort: »Prav v trenutku, ko naj bi se pokazala suverenost ljudstva, se artikuliralo ljudstvo, tako da izrazi svojo voljo, je družbena solidarnost izničena, je državljan izključen iz sleherne mreže, v kateri se razvije družbeno življenje in je preobražen v števno enoto. Število nadomesti substanco.«³ Šele volitve vzpostavijo prostor političnega kot takega, političnega kot *praznega mesta*, glede na katerega in okoli katerega se sestavlja in organizira družbeni skupek. Politična vzpostavitev radikalno desubstancionalizira in razpomenja družbeno, razveže vsa družbena razmerja – s tem pa je tudi ustvarjen položaj, v katerem prihaja do besede in do svojega lastnega pomena »izvorna« vsebinska praznost Lefortove misli. Skratka, ustvarjeni so pogoji za to, da se Lefortovo razmišljanje o *simbolni konstituciji družbenega* vzpostavi na ravni *politične filozofije*, na ravni sistematičnega spoznavnega postopka, ki v svojem prikazu reflektira tudi

1. Cf. Ernesto Laclau, Chantal Mouffe, *Hegemonija in socialistična strategija, K radikalni demokratični politiki*, Partizanska knjiga (Analecta), Ljubljana 1987.

2. Cf. Slavoj Žižek, »Pet predavanj o problemih teorije fetišizma, v Rado Riha, Slavoj Žižek, *Problemi teorije fetišizma*«, DDU Univerzum (Analecta), Ljubljana 1985.

3. Claude Lefort, *Essais sur le politique (XIXe-XXe siècles)*, Seuil, Pariz 1986, str. 28.

pravila lastnega prikaza in ostaja v okviru čiste teorije, v eksplicitnem ne-razmerju s praktično-politično ravniyo družbenega življenja.

Temeljna namera tega zapisa je torej, da vzame resno Lefortovo izjavo, da se njegova prizadevanja »misliti, znova premisliti politično«⁴ vpisujejo v tradicijo politične filozofije in da merijo na njeno vnovično vzpostavitev. Tako kot Leforta tudi nas tu ne zanimajo teme, koncepti ali spoznavni postopki klasične in moderne politične filozofije. Pozorni smo na eno samo značilnost politične filozofije, na njeno dvojno, refleksijsko določenost. Kot pravi Lefort: ko jemlje politična filozofija za svoj predmet načela konstitucije družbenega, specifično *formo družbenega*, jemlje za svoj predmet tudi samo sebe, načela svoje lastne konstitucije.⁵ Lefortovo restitucijo politične filozofije jemljemo resno zato, ker je zastavljena tako, da v teoretizaciji političnega artikulira, vsaj implicitno, tudi pogoje za možnost filozofije v obdobju, v katerem so najprodronejši spoznavni postopki nastali v okviru odkrito protifilozofskega teoretskega diskurza, v obdobju, ki je potekalo in poteka v znamenju »dovršitve metafizike«, »radikalne krize uma«, »dekonstitucije subjekta« in za katerega nedvomno v celoti velja to, kar je zapisal Badiou za francosko filozofijo, da namreč skoraj vsi filozofi »iščejo neko posebno pisavo, posredne opore, zavite reference, da bi prešli od dozdevno nezasedenega, praznega mesta filozofije do izmika joče se zasedbe mesta«.⁶

Prvo branje Leforta nam vsiljuje sklep, da se politična filozofija vzpostavlja tako, da se razmeji od znanstvenega, sociološkega ali politološkega pristopa k fenomenu političnega: zdi se, da je za politično-filozofski diskurz bistven »prelom z glediščem znanosti na splošno«.⁷ Na podlagi Lefortove lastne argumentacije lahko konstrukcijo politične filozofije, ki jo narekuje opozicija znanost-filozofija, rekonstruiramo nekako v treh korakih.

Sociološko-politološka analiza političnega poteka, meni Lefort, na ravni pozitivnega spoznanja in njegovih dveh zahtev po objektivnosti in nevtralnosti. Znanstveno spoznanje konstituira oz. razmejuje politično kot posebno področje družbenih danosti, ki obstaja poleg drugih, prav tako posebnih, razmejenih in jasno določljivih področij družbenega: politično je pridobljeno tako, da je razmejeno, razlikovano od ne-političnega, ekonomskega, religioznega, pravnega, družbenega estetskega... Za pozitivnoznanstveni postopek je, razen vseskozi prisotne, čeprav netematizirane reference na danost družbenega, značilno po Lefortu še dvoje. Prvič, ne glede na vse razlike v določitvi političnega samega in njegovih različnih načinov povezovanja z drugimi področji je vsem skupna »primarna operacija, ki odreže družbene danosti, da bi zajela inteligibilno«.⁸ In drugič, diferencialni postopki znanstvenega spoznanja niso ločljivi od predstave o nevtralnem subjektu spoznanja, katerega spoznavne operacije niso v ničemer zavezane njegovi vpetosti v družbeno življe-

4. *Ibid.*, str. 7.

5. *Cf. ibid.*, str. 260.

6. Alain Badiou, *Manifeste pour la philosophie*, Seuil, Pariz 1988, str. 9.

7. Claude Lefort, *op. cit.*, str. 19.

8. *Ibid.*, str. 255-6.

nje,⁹ subjekta, ki mu »jamstvo njegovega položaja« zagotavlja edino »koherentnost njegove konstrukcije ali njegovih zapažanj«. ¹⁰

Temeljna pomanjkljivost znanstvenega postopka je po Lefortu, tako lahko povzamemo naslednji korak v rekonstrukciji politične filozofije, da ni zmožen pojasniti in upravičiti svojega lastnega temelja.¹¹ To, kar je za znanost »primarna operacija«, njen razmejevalni in razločevalni spoznavni postopek je v resnici že proizvod specifičnega modusa vzpostavitve družbe. Pogoj za definicijo političnega kot posebnega spoznavnega področja in za njegovo diferencialno analizo je namreč dejstvo, da je v modernih demokratičnih družbah »razcep na različna področja realnosti« legitimen način njihovega obstoja. Ko znanstveni pristop razmejuje politično kot *posebno* področje družbenih danosti, ločeno od ekonomskega, religioznega, estetskega... področja, izreka in hkrati potlači neko bistveno potezo modernih družb, da temelji namreč njihova vzpostavitev na neki »izvorni« razločevalni operaciji. To dejstvo izreka znanost s tem, da družbeno opisuje in analizira v njeni razločenosti, potlači ga s tem, da same razločitve ne dojame kot splošnega »generativnega načela« družbenega skupka, ko spregleduje, da je vzpostavitev področja, ki ga je mogoče opisati kot politično, znamenje izvorne razcepljenosti družbenega, »razdelitve, ki je konstitutivna za samo enotnost družbe«. ¹²

Kritika znanstvenega postopka nas že vodi k tretjemu koraku, k opredelitvi same politične filozofije. Zdi se, da jo lahko na abstraktno-splošni ravni Lefortovega pristopa opredelimo z dvema potezama. Zanj je, prvič, značilno, da izhaja iz »izvornega« [primordiale] »izkustva družbenega življenja«, ¹³ »izkustva, ki se poraja in ureja glede na implicitno koncepcijo medsebojnih razmerij ljudi in koncepcijo njihovih razmerij s svetom« in ki je hkrati vselej že na poseben način določeno z »našo vpetostjo v historično in politično določen okvir«: ¹⁴ politična filozofija je refleksija tega izkustva, je misel, ki skuša »razložiti samo sebe v trenutku, ko skuša razložiti to, kar misli«. ¹⁵ In drugič, medtem ko znanstveno spoznanje opisuje in konstruira družbo kot kompleksen sistem relacij, ko raziskuje artikulacije med njenimi različnimi ravnmi, razmerja med razredi, skupinami in individui, ko analizira zakone organiziranja in delovanja družbenih sistemov in podsistemov, je politično-filozofsko raziskovanje usmerjeno na dojetje temeljnega, če smemo tako reči, gibalnega načela družbene konstitucije, na dojetje »generativnih načel ... prostorske in časovne konfiguracije družbe«, ¹⁶ ki ne vključuje le izkustva družbenega, ampak tudi »spraševanje o svetu, o Biti kot taki«. ¹⁷ »Mišljenje političnega« in »politologija« se ne razlikujeta po tem, zapiše Lefort, da meri prvo na družbo kot totalnost, druga pa zavrača tak objekt kot iluzoren: »opozicija se kaže na drugi

9. *Ibid.*, str. 20.

10. *Ibid.*, str. 255.

11. *Ibid.*, str. 11.

12. *Ibid.*, str. 28.

13. *Ibid.*, str. 19.

14. *Ibid.*, str. 20, 19.

15. *Ibid.*, str. 260.

16. *Ibid.*, str. 256.

17. *Ibid.*, str. 258.

ravni. Sploh ni nujno, da bi filozof iskal nedojemljivi objekt, kakršna je totalnost, pač pa išče v neki vladavini [régime], v formi družbe načelo interiorizacije, ki lahko razloži poseben način, na katerega so razredi, skupine ali pogoji različni in postavljeni v razmerja, hkrati pa tudi poseben način, na katerega so razmejena znamenja, ki ureja pa izkustvo koeksistence – ekonomska znamenja, pravna, estetska, religiozna...«. ¹⁸

Nedvomno bi lahko prikaz vzpostavitve politične filozofije, ki izhaja iz opozicije znanost-filozofija, še konkretizirali, navedli bi lahko še dodatne specifične poteze politično-filozofske zastavitve, denimo, da deluje na ravni »svobode misliti svobodo v družbi«, ¹⁹ kot odprto, nikoli zaključeno spraševanje izvornega izkustva človeške »koeksistence, ki ustvarja smisel«, ²⁰ kot spraševanje, ki ustreza bistveni nedoločljivosti modernih demokratičnih družb. Če analize ne bomo nadaljevali v tej smeri, potem zato ne, ker njen zdajšnji rezultat zbujata resen dvom glede tega, kar se je v okviru Lafortove argumentacije zdelo najprej primerno izhodišče za rekonstrukcijo njegove politične filozofije, glede opozicije »dveh zahtev spoznanja« torej. V interpretacijskem okviru, ki ga omogoča ta opozicija, je znanstvenemu spoznanju odrejena pojavna, površinska raven deskripcije in konstrukcije družbenih dejanstev in njihovih različnih relacij, medtem ko se filozofska refleksija razvija na ravni bistva, samih temeljev družbenega, na ravni generativnih načel družbene vzpostavitve. Še več, dejstvo, da Lefort nalogo »misliti politično« vselej opredeljuje kot filozofsko, ustvarja vtis o nekakšni samorasli povezanosti mišljenja in filozofije in napeljuje na domnevo, ali ni znanstveno spoznanje že samo zaradi tega, ker ni filozofsko, nemara le izpeljani, drugorazredni modus mišljenja. Skratka, opozicija znanost-filozofija, uporabljena kot kriterij za opredelitev politično-filozofskega diskurza, umešča politično filozofijo v okvir tradicionalnega filozofskega upravičevanja in utemeljevanja znanstvenega spoznanja: politično-filozofsko stališče v tem primeru ni drugega kot poimenovanje navidez nevtralnega subjekta sociološke ali politološke spoznavne produkcije, subjekta, ki ostaja v okviru znanstvenega spoznanja strukturno nujno neimenovan, samemu spoznanju vnanji.

Upravičenost dvoma, ali je razločitev znanstvenega in filozofskega diskurza pertinenten kriterij za določitev politične filozofije, potrjuje podrobnejše branje Leforta. Z njim pridejo namreč na dan določila, ki zabrisujejo mejo med znanstvenim in filozofskim – tu deskripcionistični, konstrukcijski znanstveni objektivizem, tam sprašujoče mišljenje historično-političnega »izvornega izkustva; tu zunanjost med spoznavajočim subjektom in njegovim objektom, tam reflektirana so-udeleženosť mišljenja v objektu, v specifičnem načinu vzpostavitve družbenega – in zopet posredujejo med seboj prej jasno razmejena stališča. Vzemimo, denimo, Lefortovo izjavo, da je za politično filozofijo odločilna zavest o distinkcijah, ki utemeljujejo mišljenje, da mora vzeti nase »tveganje razsodbe« in »misliti to, kar je mišljeno v vsaki družbi in kar ji daje njen status človeške družbe: razliko med legitimnostjo in nelegitimnostjo, med resnico in lažjo, avtentičnostjo in lažnostjo, raziskovanjem

18. *Ibid.*, str. 257.

19. *Ibid.*, str. 19.

20. *Ibid.*, str. 260.

moči ali privatnega interesa in raziskovanjem obče blaginje«. ²¹ Če se je najprej zdelo, da stoji razločevalna praksa znanosti nasproti filozofskemu mišljenju družbenih temeljev, da imamo opraviti na eni strani z razmejevanjem posebnih, jasno opredeljenih in opredeljivih področij družbenih danosti, ki ga vselej tudi že spremlja iskanje medsebojnih povezav, na drugi pa s filozofskim spraševanjem tistega neskončnega spraševanja o temeljih Oblasti, Zakona in Vednosti – »spraševanja, na katerega nima nihče odgovora« ²² – ki je konstituirano za organizacijo modernih demokratičnih družb, s filozofsko refleksijo razprave o legitimnosti in nelegitimnosti, ki jo kot svoj edini legitimni temelj priznava demokratična družba, razprave, ki utemeljuje to, kar sama generira, prostor javnosti, komunikacije subjektov, »v kateri je vsak vzpodbujen, da govori, da posluša, ne da bi bil podrejen avtoriteti drugih«, ²³ pa se nenadoma pokaže, da je politična filozofija še na veliko bolj radikalen način zavezana razmejevalni gesti.

Politična filozofija je pravzaprav razmejevalni postopek v čisti obliki, je izkustvo, ki ga opravi misel s samo seboj kot »izvorno močjo razločitve med resničnim in lažnim, pravičnim in krivičnim, dobrim in zlim ... izkustvo, ki priča o usmeritvi k Univerzalnemu«. Politična filozofija sicer res ni drugega kot udejanjenje »svobode misliti svobodo«, toda to udejanjenje je možno šele na podlagi neke izhodiščne razmejitev – med demokracijo in totalitarizmom, vladavino svobode in despotizmom. V svobodnem mišljenju svobode tako vselej odzvanja *razsodba*, neka dodatna opredelitev, ki svobodo šele omogoča, moment »prave« svobode, kakor prihaja, denimo, do izraza v formulaciji Tocquevill: »Moderni pojem svobode, demokratični pojem, in drznemo si reči, pravični pojem svobode«. ²⁴ Čeprav moderna politična filozofija nima nikakršnega substancialnega temelja ali trdnega pojmovnega kriterija, na katerega bi lahko oprla svoje razločevanje med legitimno in nelegitimno oblastjo, ustreznim ali neustreznim državnim ustrojem, pa jo preči »spraševanje o smislu človeške avanture, ki se kaže v različnih formah politične družbe, to spraševanje pa vselej vzpodbuja naše politično izkustvo tu in zdaj; iščemo sledi resničnega, sledi legitimnega, sledi zakritja resnice, kršitve prava – in to v naporu misli, ki išče to, kar je *upravičeno* misliti«. ²⁵

Razmejitvena in razsojevalna narava politične filozofije je vse kaj drugega kakor družbenim in političnim okoliščinam prirejena, »zgodovinsko posredovana« refleksija Dobrega in Zla, Pravičnega in Nepravičnega, Legitimnega in Nelegitimnega, Smisla in Nesmisla ... ampak je že kot taka, kot razločevalna nekaj univerzalnega, je delitev, ki šele vzpostavlja in torej od znotraj zaznamuje prostor univerzalnosti, smisla, resnice. drugače rečeno, Lefortovih izjav o spraševanju smisla človeške avanture, o koeksistenci, ki ustvarja smisel, ne smemo brati s stališča hermenevitičnega izkustva, kjer je zgodovinsko določeno spraševanje vedno že vmeščeno v zaobsegajočo celoto smisla, celoto, ki učinkuje za svojo vsakokratno delo zgodovin-

21. *Ibid.*, str. 20, 19.

22. *Ibid.*, str. 21.

23. Claude Lefort, *L'invention démocratique*, Paris 1981, str. 57.

24. Nav. po Claude Lefort, *Essais sur le politique (XIXe-XXe siècles)*, Paris 1986, str. 202.

25. *Ibid.*, str. 260.

sko aktualizacijo kot horizont njenih (še) netematiziranih pred-sodkov. V Lefortovi teoriji družbenega je sicer močno poudarjena vloga, ki jo ima v konstituciji demokratične družbe področje reprezentacije, smisla, upodobitve – od izjave, da je družbeno objekt, ki vsebuje lastno interpretacijo,²⁶ do Lefortovega temeljnega koncepta, formiranja [*mise en forme*] družbe, specifične forme vzpostavitve družbenega, ki podeljuje eksistenco družbenemu telesu in njegovim elementom ter določa sleherno izkustvo družbenega: ni ne elementov ne elementarnih struktur, ni ne družbenih entitet ne družbenih razmerij, ni ne ekonomske ali tehnične določenosti ne različnih razsežnosti družbenega prostora, ki bi eksistirali pred njihovim formiranjem.²⁷

Oba momenta, ki sestavljata pojem formiranja družbenega, napotujeta na raven smisla in imaginarnega. prostor družbenega se vzpostavlja, prvič, v procesu *mise en sens*, tako, da se razvije kot prostor inteligibilnega, da *upomenja* svoja razmerja prek vsakokratne razmejčitve realnega in imaginarnega, resničnega in lažnega, normalnega in patološkega; in prostor družbenega se vzpostavlja, drugič, prek procesa *mise en scene*, tako da se samemu sebi predstavlja – popačeno predstavlja – prek tisočerih (političnih, ekonomskih, religioznih...) znamenj. Vendar pa nas ta poudarjena vloga smisla in reprezentacije pri Lefortu ne sme zmeti: vzpostavitev družbenega je zavezana razsežnosti smisla, prostoru skupnosti in medsebojnega pripoznavanja podobnikov v njihovi pripadnosti isti družbi²⁸ le v toliko, kolikor *proizvaja učinke smisla*, ne da bi sama *sodila v red smisla*.

Lefortove formulacije, da družbeno že vsebuje lastno interpretacijo, da človeška koeksistenca ustvarja smisel, je treba brati skupaj s tistimi, v katerih zavrača stališče – Lefort ga pripisuje historičnemu materializmu²⁹ – da vsebuje družbena realnost svoj lasten smisel in da nosi v sebi načela lastne vzpostavitve, da je torej smisel, če smemo tako reči, konsubstancialen s človeško eksistenco. Za Lefortovo politično filozofijo se družba sicer vzpostavlja skozi lastno upomenjanje in uprizorjanje, vendar deluje ta modus njene vzpostavitve kot znamenje neke radikalne ne-prisebnosti in netransparentnosti, razsrediščenosti družbenega. Razsežnost smisla in reprezentacije, ki sodi k vzpostavitvi družbe, ni znamenje samorefleksivnosti družbe, ampak vse prej paradokсно znamenje tega, da prihaja družba k sebi šele zunaj sebe: smisel človeške eksistence, o katerem govori Lefort, je prej mesto nemožnosti družbenega prostora – nemožnosti družbe kot v sami sebi ali v meta-družbenih, transcendentnih načelih utemeljene skupnosti – kot pa mesto vzpostavitve sami sebi prezentne istovetnosti družbenega.

Zunanost generativnih načel družbenega samemu družbenemu, dejstvo, da sta oba modusa družbene vzpostavitve, upomenjanje in uprizoritev družbe, zavezana »delu imaginacije«³⁰ in »mehanizmom reprezentacije«, ³¹ a ju ni mogoče »zvesti

26. Cf. *op. cit.*, str. 20.

27. Cf. *op. cit.*, str. 20.

28. Cf. *op. cit.*, str. 211.

29. Cf. *op. cit.*, str. 211.

30. *Ibid.*, str. 262.

31. *Ibid.*, str. 258.

zgolj na produkt človeške aktivnosti»,³² je pri Lefortu izraženo s pojmom političnega. Družbena vzpostavitev je za Leforta vedno politična vzpostavitev družbenega, kar pomeni najprej: vzpostavitev, v kateri se družbeno oblikuje in organizira glede na *status oblasti*, glede na *mesto* oblasti in njeno specifično upodobitev. Toda pri konstituciji družbenega prostora odločilne vloge pravzaprav nima oblast sama; za njegovo politično konstitucijo je primerno nekaj drugega: »delitev oblasti od družbene celote«. ³³ Gotovo deluje oblast, kakor pove Lefort v nadaljevanju navedene izjave, kot porok njene integritete, »družbi priskrbi referenco, zaradi katere postane virtualno vidna za samo sebe, zaradi katere postanejo mnogotere družbene artikulacije razpoznavne v nekem skupnem prostoru«. ³⁴ Toda pojem politične vzpostavitve družbe meri predvsem na neko drugo funkcijo oblasti: na paradokсно dejstvo, da se oblast »vzpostavlja in figurira v distanci do vseh delov [družbene – RR] celote in njej konsubstancialno« in da se šele z vzpostavitvijo oblasti kot družbene in hkrati zunaj-družbene instance, z delitvijo, ki ni niti notranja (ne gre za delitev na razrede, sloje itn.) niti ni zunanja (oblast ni znamenje ali posrednik kake meta-družbene moči) vzpostavlja družba sama. »Z ureditvijo politične scene ... se prikaže delitev na splošno kot konstitutivna za samo enotnost družbenega«. ³⁵

Politična vzpostavitev zaobsega dva med seboj nerazdružljivo povezana procesa, »tistega, s katerim se družba opiše, zbere, doseže natanko opredeljeno istovetnost s pomočjo notranjega razcepa, ki vzpostavlja politično oblast kot vrhnji pol, kot pol, ki je kvazi-ločen od skupka, in tistega, s katerim se odslej v tem polu kot učinek te kvazi-ločitve, akumulirajo sredstva ... v službi tistih, ki imajo oblast in skušajo konsolidirati svoj lasten položaj«. ³⁶ Oblast, ki je po Lefortu osrednji predmet slesherne politične refleksije, te vloge nima kot sistem političnih institucij, ki delujejo bodisi kot servisni organ družbenega, bodisi kot orodje za dominacijo družbe. Oblast je v središču politične analize kot fenomen, v katerem se refleksija dotakne prve konstitutivne delitve družbenega prostora, ³⁷ kot ponavzvočenje in hkrati tudi že specifična amortizacija razcepa, ki vzpostavlja družbeno. Oblast je, kot zapiše Lefort, odgovor na uganko človeške eksistence, ki je od nekdaj ista, na uganko artikulacije družbenega, ki je hkrati notranja in zunanja, razcepa, ki konstituira prostor skupnosti, preloma, ki hkrati vzpostavlja razmerje, eksteriorizacije družbenega, njegovega povnanjenja na med seboj nezvedljiva področja aktivnosti, katere hrbtna plat je interiorizacija, vpis razločenega v enotujoči prostor istosti. ³⁸

Lefort navezuje sicer svoj pojem družbene forme in uobličanja družbe na Platono vo *politeio*, vendar pri tem ne gre za prevzemanje dediščine klasične politične filozofije, ampak za njeno interpretativno prisvojitve: možnost navezovanja je utemeljena v historični avanturi brez predhodnika, v »demokratični revoluciji«. Demo-

32. *Ibid.*, str. 262.

33. *Ibid.*, str. 113; slov. prev. v *Filozofski vestnik* 1/1989, str. 185.

34. *Ibid.*,

35. *Ibid.*, str. 18.

36. Claude Lefort, *L'invention démocratique*, Paris 1981, str. 79.

37. Claude Lefort, *Essais sur le politique (XIXe-XXe siècles)*, Paris 1986, str. 265.

38. *Cf. op. cit.*, str. 265.

kratična revolucija je trenutek, v katerem pride politično do svojega pojma, je »trenutek odkritja političnega«, se pravi, trenutek, »v katerem se vprašanje temeljev oblasti in družbene ureditve razprši in implicira v sebi celotno vprašanje o temeljih resnice, legitimnosti, realnosti«. ³⁹ Demokratična invencija je, če smemo tako reči, odgovor na enigmo družbene vzpostavitve, ki je dokončen in hkrati vreden enigme same, se pravi, odgovor, ki šele zares izoblikuje enigmo-vprašanje: v demokratičnih družbah pride namreč do nove določitve in upodobitve mesta oblasti, mesto oblasti je v demokraciji, kot se glasi Lefortova slavna formulacija, po definiciji prazno.

Izraz označuje, če navedemo samo nekaj najbolj splošnih določil, na eni strani izpraznitev mesta oblasti zaradi zloma politično-teleološke matrice predmeščanske družbe, v kateri je oblast in celotno družbo, utelešeno v osebi vladarja, legitimiral brezpogojni Božji temelj, na drugi učinek radikalno novega načina določanja legitimnosti družbenih razmerij, pri katerem je oblast utemeljena na ljudstvu, ljudstvo pa eksistira le, kolikor je podrejeno ljudski oblasti; fenomen raztelesitve oblasti gre, dalje, vstric z razvezanjem sfer oblasti, zakona in vednosti: oblast temelji na institucionalno urejeni borbi za oblast in na rednem preverjanju, koliko njeni vsakokratni izvajalci še uresničujejo ljudsko voljo, pravo temelji na neskončni razpravi o njegovih temeljih in o legitimnosti pozitivne zakonodaje, vednost na neskončnem prespraševanju poti, načel in rezultatov spoznanja; in končno, prazno mesto oblasti je znamenje družbe, ki je »čisto družbena«, ⁴⁰ se pravi, brez slehernega substancialnega temelja, brez znamenj gotovosti, nedoločena in nedoločljiva... Nas zanima tu samo eno določilo, da je namreč s praznim mestom oblasti odkrita rešitev za nalogo, kako zaznamovati razcep med notranjostjo in zunanostjo družbenega, ki vzpostavlja družbo, sam pa ne pripada ne redu družbenega, ne redu naravnega ali transcendentnega, ne redu Božjega – praznina oblasti je natanko tista vrzel v družbenem, odsotnost njegove substancialne enotnosti, ki vznikne s tem, da vpiše družbeno vase svoje lastno, nanj ireduktibilno zunanost.

Politična vzpostavitev družbe je ime za formiranje, uobličjenje družbe, ki ohranja, z Lefortovimi besedami, izkustvo razlike, s katero ljudje ne razpolagajo, razlike, ki se ne pojavlja v človeški zgodovini kot njen del in ki postavlja ljudi v razmerje do njihove človeškosti tako, da le-te ni mogoče ne utemeljiti na njej sami ne zarisati njenih meja, tako kot ni mogoče vanjo zarisati njen izvor in smoter, razlike, ki postavlja, da je človeška družba odprta za samo sebe le, če je zajeta v neko odprtje, ki ni njeno delo. ⁴¹

Prek določitve statusa oblasti kot mesta neposrednega ujemanja zunanosti in notranosti družbenega smo tako prišli do tistega pojma, ki je v resnici konceptualno izhodišče Lefortove politične filozofije – do pojma *simbolnega*. Odkritje političnega v demokratični revoluciji bi lahko nemara s stališča Lefortove politične filozofije opredelili na kratko tudi kot udejanjenje političnega in vzpostavitev družbenega v

39. *Ibid.*, str. 194; slov. prev. v *Filozofski vestnik* 1/1989, str. 194.

40. *Ibid.*, str. 28.

41. *Ibid.*, str. 262.

42. *Ibid.*, str. 14.

njuni *simbolni* razsežnosti. Temeljno nalogo lastne rekonstrukcije vidi Lefort v »razkritju simbolne razsežnosti družbenega«; ⁴² oblast je postala, s tem ko je njeno mesto določeno in upodobljeno kot prazno, čisto *simbolna* instanca; *simbolne* so po svojem bistvu človekove pravice; *simbolna* forma je samo bistvo političnega... Lefort uporablja svoj ključni pojem v različnih povezavah in pomenih, ki jim vsem tu ne bomo sledili. Razmišljati na ravni simbolnega pomeni za Leforta najprej izoblikovanje konceptov, ki se ne gibljejo več v alternativni *historicism-naturalizem/transcendentalizem* – konceptov, ki postavljajo proti *historicismu* miselno izkustvo o neki izvorni zmožnosti razločevanja med resničnim in lažnim, pravičnim in krivičnim, dobrim in zlim, proti predstavi o večni »človeški naravi« ali o čistem, brezpogojnem Subjektu pa izkustvo o tem, da doseže misel samo sebe prek tega, kar prihaja od zunaj, kot posledica njene vpisanosti v družbeno-zgodovinski svet.⁴³ Simbolno je, dalje, pojem, s katerim je v refleksijo političnega kot konstitutivni del družbenega vključeno področje reprezentacij, raven, na kateri se družbena razmerja »govorijo« in »izražajo«: ⁴⁴ simbolna narava oblasti je dosežena s spoznanjem, zapiše Lefort, da pozicija oblasti ni ločljiva od njene reprezentacije,⁴⁵ znanstvena analiza se približa filozofskemu raziskovanju takrat, ko jo njen lasten spoznavni proces prisili, da zapusti jasno razmejeno področje političnih danosti, ko išče, denimo, razlog za pristanek na politično dominacijo zunaj političnega področja v sferah religije, prava, ideologije...⁴⁶ Tudi tu uporablja Lefort razmejitev, ki umešča reprezentacijo družbenega na neko mesto, ki je hkrati zunaj in znotraj družbenega: resda je na eni strani pomanjkljivost znanstvene analize v tem, da jemlje reprezentacije, tisočero znamenj, prek katerih družba prepozna samo sebe, kot nekaj, kar je nekako od zunaj cepljeno na družbeno telo, da torej spregleduje, v kakšni meri je področje reprezentacij notranje logiki delovanja družbenih sistemov in subsistemov, toda na drugi strani, denimo, krščanstvo uči filozofijo, da način, kako ljudje upodabljajo najsplošnejše pogoje svojega življenja, ni le produkt človeške aktivnosti, da spreminjanje religij ni le znamenje človeške invencije Boga, ampak tudi znamenje dešifriranja Boga, »presežka *biti* nad *prikaznostjo*«. ⁴⁷

Lefortov pojem simbolnega je mogoče strnjeno opredeliti kot ime za družbeno, ki je, kot pravi Lefort, zavezano razliki in delitvi,⁴⁸ kot ime za izvorni razcep, na podlagi katerega se konstituira družbena celota. Pri podrobnejši opredelitvi pojma simbolnega pa si lahko pomagamo z Lefortovim vztrajanjem, da »izvorna« delitev družbe ni realna, da zunanosti ni mogoče projicirati v realnost (pri čemer lahko to realnost razumemo bodisi kot zunanost družbenega, kot naravni ali Božji red, skratka, kot Drugo družbe, bodisi kot samo notranost družbenega, kot njeno Eno, njen substancialni temelj). Če upoštevamo tu še Lefortov stavek, da je moderna demokracija edina oblika vladavine, ki je izoblikovala tako reprezentacijo oblasti, ki potrjuje, da je oblast prazno mesto in ki na tak način »ohranja razcep med

43. Cf. *op. cit.*, str. 12.

44. *Ibid.*, str. 259.

45. Cf. *op. cit.*, str. 264.

46. Cf. *op. cit.*, str. 259-60.

47. *Ibid.*, str. 262.

48. Cf. *op. cit.*, str. 267.

simbolnim in realnim«, ⁴⁹ potem lahko Lefortov pojem simbolnega interpretiramo – interpretacija, ki ni več zvesta Lefortovemu pojmovnemu okviru – takole: če sicer razcep simbolnega ne zaznamuje nič realnega in če ga ni v realnem – če torej ne zaznamuje razlike med realno stvarjo in njeno reprezentacijo/simbolizacijo – pa je zato za samo simbolno razsežnost bistvena, konstitutivna razlika med simbolnim in realnim. Drugače rečeno, simbolno je področje reprezentacij, imaginarnega, ki vpiše razliko med reprezentacijo in reprezentiranim v samo reprezentacijo, simbolno je refleksija *razlike* med simbolnim in realnim v samem simbolnem. Z naslonitvijo na opredelitev S. Žižka bi lahko razliko med simbolnim in realnim, ki je po Lefortu bistvena za simbolno konstitucijo demokratičnih družb in ki pride do svojega pojma v temeljnem dejstvu demokratičnih družb, da oblast ne pripada tistim, ki jo izvajajo, splošneje rečeno, da ne pripada nobenemu izmed nas, ⁵⁰ na konceptualni ravni opredelili kot kontingentnost simbolizacije realnega. ⁵¹ Simbolno v svoji razliki do realnega ni nekaj poljubnega, pač pa je ravno neodpravljiva in ireduktibilna razlika do realnega tisto, kar je v simbolnem, če smemo tako reči, najbolj realno, kraj, kjer se dotakne simbolno samega realnega. S tem, da ohranja simbolno ireduktibilno razliko med seboj in realnim, se v simbolno tako rekoč vrne kot njegov konstitutivni del kos realnega: simbolno konstitucijo družbenega skozi njegovo upomenjanje in uprizarjanje sklene neki radikalno kontingenten moment, moment, ki mu formiranje družbenega, moč negativnega, ki izniči sleherno izvorno, substancialno danost, ne more do živega, saj je prav on tisti, ki zagotavlja neskončen tok družbenega formiranja.

Vrnimo se zdaj k vprašanju rekonstrukcije politične filozofije. Lefortov koncept simbolnega spreminja za nazaj tudi pomen našega prvega pojmovnega izhodišča za izgradnjo politične filozofije. Opozicije znanstvene in filozofske zahteve spoznanja ne moremo več brati kot neposrednega zavračanja spoznavnega stališča, ki se postavlja v zunanost spoznavnega objekta, in njegovega nadomeščanja s spoznavnim stališčem, za katerega je konceptualizacija objekta, na katerega meri, hkrati tudi obrat nazaj k lastnim temeljem in veljavnostnim razlogom. Zadošča že, da izhodiščno opozicijo znanosti in filozofije malo bolj razvijemo, pa se začetno nasprotje med znanstveno zunanostjo objekta in filozofsko vpetostjo vanj bistveno zaplete. Znanstveno spoznanje je namreč s svojim razmejevanjem družbenih danosti in s svojo diferencialno analizo družbenega, ne da bi to samo vedelo, že del družbenega, je že eden izmed učinkov specifične forme družbenega, v kateri je zaradi spremembe statusa oblasti sploh postalo možno razmejevanje političnega od ekonomskega, religioznega, znanstvenega itn. Filozofska refleksija političnega pa sicer vselej reflektira tudi svojo umeščenost v lasten zgodovinski okvir, »izkustvo političnega tu in zdaj«, toda le zato, da bi dojela »to, kar je mišljeno v sleherni družbi in kar ji daje status človeške družbe«, razliko med legitimnim in nelegitimnim, resničnim in lažnim ..., se pravi, meta-zgodovinsko in meta-družbeno načelo družbene vzpostavitve – ne nekaj, kar družbo presega, ampak nekaj, kar je nanjo iredukti-

49. *Ibid.*, str. 265.

50. *Cf. op. cit.*, str. 266.

51. *Cf. Slavoj Žižek, Jezik, ideologija, Slovenci*, Ljubljana 1987.

bilno, točko, v kateri se »notranja« filozofska refleksija v resnici sprevrže v družbeno-zgodovinskemu okviru izvzeto »delo imaginacije«.

Če opozicija znanstvenega in filozofskega diskurza v svoji razviti obliki izgubi svojo pertinentnost – »nevtralnno« znanstveno spoznanje je vpeto v svoj objekt, filozofska refleksija »tu in zdaj političnega« je ireduktibilna na svoj predmet – pa jo koncept simbolnega zopet upraviči. Za politično filozofijo, ki se giblje na ravni simbolne razsežnosti družbenega, na ravni njegove notranje zunanosti, je referenca na znanstveno spoznavno produkcijo potrebna, ker zaseda znanstveni objektivizem kategorijo *zunanosti*, sam medij, v katerem politična filozofija v refleksiji svojega objekta reflektira hkrati svojo lastno upravičenost. Lefortova kritika zunanosti znanstvenega spoznanja je v resnici kritika v imenu kategorije zunanosti, kritika navidezne, nereflektirane zunanosti. Lefortova politična filozofija ne polemizira z znanstveno spoznavno produkcijo neposredno, njen dialog z znanostjo je v resnici že posredovan s strogo znotrajfilozofskim dialogom. Pri tem ne mislimo na to, da se Lefort spoprijema z določeno, v tem primeru pozitivistično filozofsko predstavo o znanstveni aktivnosti, čeprav gre v njegovem nasprotovanju scientizmu nedvomno tudi za to. Politično filozofijo Clauda Leforta je treba po našem mnenju vse prej razumeti kot dialog z dvema filozofskima zastavitvama, Marxovo in Heideggrovo, ki sta s svojima konceptualizacijama razmerja med filozofskim in političnim določili splošne pogoje možnosti za premislek problema političnega prešitja filozofskega diskurza, problema, o katerem govori Lefortova izjava, da spraševanje o smislu človeške avanture vselej vzpodbuja našo izkustvo političnega tu in zdaj. Politična filozofija Clauda Leforta začenja misliti, znova začenja misliti – in s to pripombo tu zaključujemo – na mestu notranjega neuspeha obeh temeljnih modusov artikulacije imanentne politične narave filozofije. Lefort vrača Marxovi in Heideggrovi zastavitvi v sprevrnjeni obliki njuno lastno sporočilo: njegova politična refleksija se vzpostavlja kot eksplicitna refleksija tega, da ne more sama biti ne praktično-politična niti ne more biti ne-praktično-politična.